

ดนตรีในพิธีเผาปราสาทนกหัสดีลิงค์ สำนักวัดเกาะกลาง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่*

MUSIC IN THE PRASAT NOK HASTILINGA CREMATION CEREMONY
IN KOH KLANG TEMPLE, MUEANG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE*

ภาณุภาค โมกษศักดิ์**

Panupak Mokhasak**

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเรื่องดนตรีในพิธีเผาปราสาทนกหัสดีลิงค์ รูปแบบของสำนักวัดเกาะกลาง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าพิธีเผาปราสาทนกหัสดีลิงค์ เป็นพิธีการปลงศพของชาวพุทธในล้านนา มีการสร้างปราสาทใส่ศพรูปแบบต่าง ๆ ตามลำดับชั้นยศของผู้ตาย ถือเป็นเครื่องสักการะเชิดชูเกียรติแก่ผู้ตาย มีขั้นตอนสำคัญคือ 1. การสร้างปราสาทนกหัสดีลิงค์ 2. ปอยล้อ แห่ปราสาท เชิญศพขึ้นบนปราสาท 3. พิธีเผาปราสาทนกหัสดีลิงค์ ขั้นตอนพิธีมีการผสมผสานระหว่างพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมจารีตดั้งเดิม และศิลปะการแสดงของล้านนา กิจกรรมในพิธีเพื่ออุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้ตายและสร้างความสามัคคีระหว่างวัดกับชุมชน ดนตรีในพิธีเผาปราสาทนกหัสดีลิงค์ พบวงดนตรี 2 ประเภท คือ 1) วงกลองจุม ใช้ในพิธีปอยล้อ แห่ปราสาท เชิญศพขึ้นบนปราสาท เพลงที่สำคัญได้แก่ เพลงปราสาทไหวและเพลงที่มีทำนองเศร้า 2) วงปาดก้อง เป็นวงดนตรีหลักที่ใช้ในพิธีการและประกอบการแสดงมหรสพ เพลงที่สำคัญ ได้แก่ เพลงปราสาทไหว เพลงมวย เพลงฝีมดลงช่วง เพลงฝีมดกินน้ำมะพร้าว เพลงพญาโคก และเพลงประกอบการแสดง ดนตรีมีส่วนช่วยให้พิธีเผาปราสาทมีความสมบูรณ์ เสียงของดนตรีเป็นดังอาณัติสัญญาณในพิธีและสร้างศรัทธาจากผู้ที่มีส่วนร่วมงาน ดนตรีในพิธีเผาปราสาทนกหัสดีลิงค์มีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เข้ากับวิถีของสังคมล้านนาในปัจจุบัน ทั้งบทเพลงที่บรรเลง นักดนตรี และการพัฒนาปรับปรุงเครื่องดนตรีให้ตรงตามความต้องการตามสมัยนิยม ถือเป็น การปรับเปลี่ยนเพื่อการอยู่ร่วมกันของงานทางศิลปะกับผู้คนปัจจุบัน

คำสำคัญ : พิธีเผาศพ/ ดนตรีล้านนา/ ประเพณีศพล้านนา/ ปราสาทนกหัสดีลิงค์

* ส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ดนตรีที่ใช้ในประเพณีส่งสารตานคาบ : กรณีศึกษางานพระราชทานเพลิงศพพระเทพวิสุทธิคุณ (กุศล คนธวโร) ณ วัดสวนดอกพระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่”

* A part of “Traditional Music in Lanna Cremation Ceremony : A Case Study from the Cremation Ceremony of Venerable Monk ‘Phra Dev Visuddhigun’ (Kuson Gandhavaro) at Suan Dok Temple, Chiang Mai Province”

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, panupak.m@ku.th

** Assistant Professor, Faculty of Humanities, Kasetsart University, panupak.m@ku.th

Received 27/08/2564, Revised 11/09/2564, Accepted 25/09/2564

Abstract

This article aims at studying the use of music during the cremation process of the dead body carrier having an elephant-headed bird castle, namely Prasat Nok Hastilinga in Koh Klang Temple, Mueang District, Chiang Mai Province, then it is revealed that the ritual is performed by the Northern Thai Buddhists; forms of the body carriers vary from the dead's social status as the structures are objects of dedication for paying respect to the dead. As for the ritual process, there are 1) to build the multi-tiered structure with an elephant-headed bird castle as the dead body carrier 2) to celebrate the carrier before confining the body 3) the cremation as a part of the cremation ritual. Religious practices, traditional activities and folk performances are integrated into the ritual process for the purpose of merit-making dedication and unity between the monastery and the community, as well. There are two types of musical bands in the ritual - 1) the drum band having a local drum called Klong Jum playing the significant song named Prasat Wai and other funeral songs are used in the carrier-building ceremony 2) the gong band, so-called Phat Gong or Pat Gong is principally used in the rest of the ritual, especially the after-cremation process; it is composed of these songs: Prasat Wai, Phi Mot Long Khaung, Phi Mot Kin Nam Maphrao, Phya Sok, and so on. The use of music, herein, gives signals for each part of the ritual process as well as gains faith from participants. By the way, this music utilization has been developed to suit the Northern Thai ways of life in the present day by the up-to-date adaptation of songs, musicians, musical instruments, etc., for the survival of art.

Keywords : Traditional Cremation/ Lanna Music/ Lanna Funeral Ceremony/
Prasat Nok Hastilinga

บทนำ

วัฒนธรรมเกี่ยวกับการสร้างปราสาทในพิธีศพของชาวล้านนาสืบทอดกันมาหลายร้อยปี ปราสาทที่สร้างขึ้นใช้บรรจุศพเพื่อประกอบพิธีกรรมปลงศพตามประเพณีของชาวล้านนา ตัวปราสาทประดับประดาด้วยกระดาดสี ดอกไม้สดต่าง ๆ อย่างสวยงาม พร้อมด้วยข้าวของเครื่องใช้เพื่อทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย ในพิธีมีการแสดงดนตรีและมหรสพอย่างครึกครื้น ปราสาทใส่ศพและพิธีกรรมการปลงศพจัดทำขึ้นเพื่อเป็นการบูชา ยกย่องแสดงความนับถือแก่ผู้ตาย โดย ธีรานุโท¹ ได้กล่าวว่า ประเพณีเกี่ยวกับการตายของชาวล้านนา ที่ได้พิจารณาเห็นสารประโยชน์อันจักอำนวยให้แก่ผู้มรณกรรมไปแล้ว มนุษย์ผู้มีชีวิตอยู่ยังระลึกถึงโดยการทำพิธีส่งบุญกุศลไปให้ ประเพณีในการทำศพยังเป็นเครื่องนึกคิดให้ผู้มีวิจรรย์ญาณได้หยาบยกขึ้นไตร่ตรองให้ปลงเห็นสภาวะธรรมที่แท้จริง

การสร้างปราสาทในพิธีการปลงศพของชาวล้านนา เป็นแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้ตาย โดยจัดพิธีกรรมและเครื่องสักการะให้สมแก่ฐานะผู้ตาย นิยมสร้างปราสาทศพจำลองรูปสัตว์หิมพานต์ สร้างเครื่องไทยทานเพื่อถวายแด่พระสงฆ์ และจัดการละเล่นมหรสพ ดนตรีต่าง ๆ ในหนังสือผาสาทล้านนา² ได้กล่าวถึง การสร้างปราสาทในพิธีศพของชาวล้านนา พบการสร้างปราสาทใส่ศพหลากหลายรูปแบบ ทั้งเป็นปราสาทหลังเดียว ปราสาทหมู่ และปราสาทบนหลังสัตว์หิมพานต์ และปราสาทบนหลังนกหัสติลิงค์ สร้างตามลำดับขั้นของศพ การสร้างปราสาทใส่ศพนั้นเป็นเครื่องสักการะอย่างหนึ่ง ปัจจุบันคงพบเห็นการสร้างปราสาทใส่ศพของบุคคลสำคัญและพระมหาเถระ

ปราสาทนกหัสติลิงค์ในความเชื่อของชาวล้านนา เป็นสัตว์มงคลในป่าหิมพานต์ ลักษณะผสมระหว่างช้างกับหงส์ โดยมีหัวเป็นช้าง มีตัวมีหางเป็นหงส์ เรียกชื่อกันสั้น ๆ ว่า “นกช้างหรือนกหัส” ชาวล้านนาเชื่อว่านกหัสติลิงค์เป็นพาหนะพาดวงวิญญาณของผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบขึ้นสู่สวรรค์ ตามประเพณีของชาวล้านนา ปราสาทนกหัสติลิงค์สร้างขึ้นเฉพาะในพิธีศพของพระมหาเถระและเจ้านายชั้นสูงเท่านั้น สนั่น ธรรมธิ³ ได้กล่าวว่า เมื่อพระมหาเถระมรณภาพลง คณะศิษยานุศิษย์จะตั้งศพบำเพ็ญกุศลไว้ระยะหนึ่ง จากนั้นเก็บรักษาศพไว้ระยะเวลาหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อเตรียมงานพิธีเผาศพ โดยจะมีการสร้างเมรุขนาดใหญ่ในรูปแบบของปราสาทที่ประณีตวิจิตรงดงามบนนกหัสติลิงค์ เมื่อถึงเวลาที่กำหนดจะเชิญศพบรรจุในปราสาท แล้วมีการบำเพ็ญกุศลจัดมหรสพอย่างเอิกเกริก จากนั้นจะชักลากเคลื่อนปราสาทไปยัง฼าปนสถานเพื่อประกอบพิธีเผา

พิธีเผานกหัสติลิงค์เป็นประเพณีที่ชาวพุทธในล้านนาให้ความสำคัญ ถือเป็นการเชิดชูเกียรติยศของผู้ตาย ด้วยการสร้างปราสาทใส่ศพที่สวยงามประดับประดาเป็นการบูชา มีการบำเพ็ญกุศลทางศาสนา การแจกทาน การเฉลิมฉลองมหรสพดนตรีและการละเล่นอย่างยิ่งใหญ่ สำหรับเรื่องของดนตรีในพิธีเผานกหัสติลิงค์ มีบทบาทสำคัญทำให้พิธีเผานกหัสติลิงค์สมบูรณ์ หน้าที่ของดนตรีเริ่มตั้งแต่การประกอบศพ การแห่ศพ การเผาศพ บรรเลงประกอบมหรสพ และการละเล่นต่าง ๆ วงดนตรีหลักที่ใช้ประกอบพิธีส่งสการ

¹ ธีรานุโท, การตายและพิธีการทำบุญศพ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2550), 25.

² พระครูสิริวิโรภาสและคณะ, “ผาสาทล้านนา,” ใน *อนุสรณ์พิธีพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ พระครูแก้ว สมมาจาโร (แก้ว ทนทานชัย) 15 มกราคม 2554* (ลำพูน : ลำพูนมีเดีย, 2554), 16-17.

³ สนั่น ธรรมธิ, *สารัตถะล้านนา* (เชียงใหม่ : สุเทพการพิมพ์, 2550), 96.

ได้แก่วงปาดก๊อง (วงปี่พาทย์ของล้านนา) พื้ บำรุงสุข⁴ ได้กล่าวว่า วงปาดก๊อง เป็นวงปี่พาทย์ของล้านนา รูปแบบลักษณะคล้ายวงปี่พาทย์ไทย เป็นวงดนตรีหลักใช้ในพิธีกรรมของชาวล้านนา เครื่องดนตรีประกอบไปด้วย ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ข้องวง แหนหลวง แหนน้อย กลองเต่งถึง กลองป่งโป่ง และสว่า เป็นต้น

พิธีเผานกหัสติลิงค์ของชาวล้านนาเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ โดยชาวล้านนานิยมเก็บศพชนชั้นสูงหรือพระเถระไว้นานแรมปีหรือหลายปี เพื่อเตรียมความพร้อมการจัดงานพิธีเผานกหัสติลิงค์ หรือเรียกว่า “พิธีส่งสการตานคาบ” โดยจะมีการทำบุญและประโคมดนตรีหลังจากการตั้งศพขึ้นเป็นระยะ ๆ เช่น ทุก 7 วัน ทุก 15 วัน หรือทุกเดือน แล้วแต่ความเหมาะสมของฐานะ ส่วนพิธีเผาหรือฌาปนกิจนั้น มีการจัดเตรียมปราสาทบนหลังนกหัสติลิงค์ เป็นเครื่องสักการะอันแสดงถึงเกียรติยศของผู้ตาย ขึ้นกลางลานพื้นที่โล่งหน้าวัดหรือสนามกว้าง ๆ จัดกิจกรรมทำบุญ แจกทานเป็นเวลาหลายวัน ก่อนถึงวันฌาปนกิจจะมีขบวนแห่ศพเชิญศพขึ้นตั้งบนปราสาท “นอนนอนหรือนอนไม้ม” ประกอบพิธีทางศาสนาในบริเวณปราสาทที่สร้างขึ้น มีมหรสพดนตรี ระเม็งละคร ฟ้อนรำ การจุดดอกไม้ไฟ และงานออกร้านขายของกันอย่างครึกครื้น พิธีเผาปราสาทนกหัสติลิงค์ของล้านนาจึงเป็นงานใหญ่ที่ชาวล้านนาให้ความสำคัญ เป็นงานที่รวมศิลปวัฒนธรรมของล้านนาไว้หลายแขนง เช่น ช่างทำปราสาท ช่างไม้ ช่างดอกไม้ไฟ ช่างทำดอกไม้ไฟ ตลอดจนมหรสพ ดนตรี และการละเล่นของล้านนาไว้อย่างหลากหลาย

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเรื่องของดนตรีในพิธีเผาปราสาทนกหัสติลิงค์ของล้านนา ใช้กรณีศึกษาสำนักวัดเกาะกลาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นแหล่งผลิตปราสาทในพิธีศพล้านนาที่ใหญ่ที่สุด สร้างปราสาทเป็นจำนวนมากที่สุดและมีการจัดการพิธีอย่างเป็นระบบยึดถือประเพณีของล้านนาที่ได้สืบทอดกันมา การศึกษาเก็บข้อมูลเรื่องดนตรีในพิธีเผาปราสาทนกหัสติลิงค์ของล้านนารั้งนี้ เป็นกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ตามแนวทางมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) โดยศึกษาจากข้อมูลจากภาคสนามและนำเสนอเป็นองค์ความรู้เผยแพร่แก่สาธารณชน เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีที่ดั้งเดิมของชาวล้านนาให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาดนตรีในพิธีเผาปราสาทนกหัสติลิงค์ สำนักวัดเกาะกลาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตในการวิจัย

ศึกษาขั้นตอนพิธีเผาปราสาทนกหัสติลิงค์และดนตรีที่ใช้ในพิธีเผาปราสาทนกหัสติลิงค์ เฉพาะรูปแบบของสำนักวัดเกาะกลาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้

แนวคิดทฤษฎีเรื่อง “ศิลปะกับบริบททางวัฒนธรรม” ดนตรีเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดอารมณ์

⁴ พื้ บำรุงสุข, “แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมดนตรี: กรณีศึกษาวัดเกาะกลาง ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.” ใน บทความนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติเรื่อง ล่องล้านนา: ภาษา วรรณคดี ประเพณีพิธีกรรม วัฒนธรรมดนตรี สุวิถีการทองเที่ยว (กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2561), 183-207.

ความรู้สึก จากการส่งสมความคิดของมนุษย์มีการพัฒนาความคิดและการปฏิบัติสืบทอดต่อจากคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า ดังนั้นการศึกษาดนตรีจึงมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ตั้งแต่อดีตเชื่อมโยงมาถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ดนตรีทำให้ทราบบริบทต่าง ๆ ตลอดจนการพัฒนาการของดนตรีจนมาเป็นรูปแบบในปัจจุบัน จากแนวคิดทฤษฎีเรื่อง “ศิลปะกับบริบททางวัฒนธรรม” พบว่าสังคมของมนุษย์ย่อมมีการติดต่อสัมพันธ์กัน อันเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง การติดต่อสัมพันธ์กันย่อมทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม การหยิบยืมทางวัฒนธรรม โดยยศ สันตสมบัติ⁵ ได้กล่าวว่า ศิลปะจะหมดความหมายลงเมื่อถูกถอดถอนออกจากบริบททางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นตัวให้ความหมายแก่ศิลปะเหล่านั้น ศิลปะไม่อาจดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองโดยปราศจากรากเหง้าทางวัฒนธรรม ศิลปะจึงมิได้เป็นเพียงผลผลิตของศิลปิน หากแต่ศิลปะยังเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม รูปแบบมีลักษณะแตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคมวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยด้านมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) เน้นการศึกษาบริบททางวัฒนธรรมกับดนตรี การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยหลักการทฤษฎีทางมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology Research) ทำการรายงานผลการวิจัยในแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) มีการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work) อันเป็นขั้นตอนสำคัญของการวิจัย โดยมีระเบียบดังนี้

1. ขั้นศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากเอกสาร บทความ หนังสือ วิทยานิพนธ์ และบทสัมภาษณ์ เพื่อเป็นการศึกษาข้อมูลขั้นต้น
2. ขั้นเก็บข้อมูลภาคสนาม เก็บข้อมูลภาคสนามในพิธีเฒ่ากัณฑ์ของสำนักวัดเกาะกลาง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตามวิธีการเก็บข้อมูลทางมานุษยดุริยางควิทยา คือ การสัมภาษณ์ (Interview) การสังเกต (Observation) พร้อมกับการบันทึกข้อมูล บุคคลที่เก็บข้อมูล ได้แก่ พระสงฆ์ นักดนตรี และผู้ร่วมงาน
3. ขั้นเรียบเรียงและศึกษาข้อมูล จัดเรียบเรียงข้อมูลเอกสาร หนังสือ ตำราทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ตามหัวข้อต่าง ๆ จำแนกตามประเด็น ศึกษาเปรียบเทียบเอกสารและข้อมูลภาคสนามให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ตรวจสอบข้อมูลให้ถูกต้องครบถ้วน เรียบเรียงเป็นงานวิชาการ
4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามหลักทฤษฎีทางมานุษยดุริยางควิทยา ปรับปรุงแก้ไข และเรียบเรียงเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ คือ ขั้นตอนพิธีเฒ่ากัณฑ์และดนตรีที่ใช้ในพิธีเฒ่ากัณฑ์ของสำนักวัดเกาะกลาง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่

⁵ ยศ สันตสมบัติ, *มนุษย์กับวัฒนธรรม* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), 220.

บทนำ

ประวัติความเป็นมาของวัดเกาะกลาง ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดเกาะกลาง (ปวงสนุกนางเหลียว) ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เดิมตั้งอยู่ที่ศตวันออก ห่างจากวัดปัจจุบันประมาณ 200 เมตร ชื่อว่า “วัดป่าตัน” ประสบปัญหาน้ำท่วมแทบทุกปี ชาวบ้านจึงได้ย้ายมาสร้างในสถานที่ปัจจุบัน ซึ่งเป็นสถานที่เลี้ยงช้างของเจ้าอินทริไชยานนท์ โดยมีหลวงโยนการพิจิตร (พญาตะก่า) เป็นประธานย้ายวัด เมื่อ พ.ศ. 2410 ตั้งชื่อวัดใหม่ว่า “วัดป่าตันดอนมูล” วัดก่อสร้างศิลปะแบบพม่ามอญผสมล้านนา บริเวณบนกำแพงและทางลงทำน้ำขึ้นประติมากรรมรูปเทวดาและสัตว์ต่าง ๆ ประดับสวยงาม ในยุคนั้นใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก พระราชยาเจ้าดารารัศมีประทับเรือพระที่นั่งผ่านหน้าวัดก็ได้เหลียวมองความสวยงามของวัด จึงได้ขนานนามตั้งชื่อวัดใหม่ว่า “วัดปวงสนุกนางเหลียว” คำว่า นาง นั้นหมายถึงพระราชยาเจ้าดารารัศมี ที่เหลียวมองความสวยงามของวัด ในยุคต่อมาได้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น “วัดเกาะกลาง” สถานที่ตั้งของวัดและหมู่บ้านมีแม่น้ำล้อมรอบ

วัดเกาะกลาง (ปวงสนุกนางเหลียว) เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมดนตรีที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ปลูกฝังให้ชาวบ้านเยาวชนรักษาวัฒนธรรมของล้านนาแบบดั้งเดิม สร้างสมความภูมิใจในความเป็นเอกลักษณ์ของตน ตระหนักถึงความสำคัญของขนบธรรมเนียมประเพณีของบรรพบุรุษ วัดเกาะกลาง เป็นแหล่งรวมงานศิลปะล้านนา รวมช่างฝีมือล้านนาแขนงต่าง ๆ ไว้มากมาย เช่น ช่างก่อสร้าง ช่างปูนปั้น ช่างไม้ ช่างทำปราสาท ช่างดอกไม้ ศิลปินนักแสดง และนักดนตรี เป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาล้านนาสู่เยาวชนรุ่นหลัง โดยมีพระครูโสภณกิตติวัฒน์ (นิวัฒน์ กิตติโสภโณ หรือครูบาบุญหลวง) ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์วัฒนธรรมล้านนา

ภาพที่ 1 วัดเกาะกลาง ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : ผู้วิจัย

พระครูโสภณกิตติวัฒน์ (นิวรณ์ กิตติโสภโณ หรือครูบาบุญหลวง) เจ้าอาวาสวัดเกาะกลาง

พระครูโสภณกิตติวัฒน์ (นิวรณ์ กิตติโสภโณ หรือครูบาบุญหลวง) เจ้าอาวาสวัดเกาะกลาง อุปสมบทเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2530 ที่วัดมหาวัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พระครูพนุรารักษ์ วัดพวกช้าง ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระอุปัชฌาย์ สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ อำเภอแม่ริม สอบไล่ได้นักธรรมเอก สำนักเรียนวัดดอนแก้ว อำเภอแม่วาว จังหวัดเชียงใหม่ มีความชำนาญในภาษาล้านนา การเทศนาธรรมแบบพื้นเมืองล้านนา งานสถาปัตยกรรมล้านนา และการออกแบบก่อสร้างปราสาทในพิธีศพล้านนา พระครูโสภณกิตติวัฒน์ (นิวรณ์ กิตติโสภโณ หรือครูบาบุญหลวง) ยังเป็นพระผู้ที่อนุรักษ์ส่งเสริม อุปลักษณ์ศิลปินล้านนาและช่างฝีมือไว้เป็นจำนวนมาก ผลงานโดดเด่นเป็นที่ยอมรับมีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์จัดเป็นสกุลช่างวัดเกาะกลางหรือสำนักวัดเกาะกลาง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 2 พระครูโสภณกิตติวัฒน์ (นิวรณ์ กิตติโสภโณ หรือครูบาบุญหลวง)
ที่มา : ผู้วิจัย

พระครูโสภณกิตติวัฒน์ (นิวรณ์ กิตติโสภโณ หรือครูบาบุญหลวง) มีบทบาทสำคัญในการบูรณะซ่อมแซม ก่อสร้างเสนาสนะและวัตถุของวัดเกาะกลาง เช่น วิหารศิลปะล้านนา ก่ออิฐถือปูนลวดลายปูนปั้น, อุโบสถวัดเกาะกลางศิลปะล้านนา ก่ออิฐถือปูนลวดลายปูนปั้น, หอพระไตรปิฎกศิลปะล้านนาผสมพม่า ก่ออิฐถือปูน, กุฏิสงฆ์เฉลิมพระเกียรติศิลปะล้านนาผสมพม่า เป็นอาคารสองชั้นก่ออิฐถือปูน, กำแพงวัดด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ก่ออิฐถือปูน ประดับปูนปั้นรูปเทพพนม ยาว 150 เมตร, หอสวดมนต์ศาลาทรงล้านนาทำด้วยไม้หลังคามุงกระเบื้อง, หอกลองปฐาโครงสร้างไม้ทั้งหลัง มุงด้วยกระเบื้องดินเผา, หอบูชาพระศิลปะแบบล้านนาประยุกต์ ลักษณะอาคารเป็นอาคารชั้นเดียวมุงด้วยกระเบื้อง ประดับซ้อฟ้าใบระกา เป็นต้น พระครูโสภณกิตติวัฒน์ได้รับการยกย่องเชิดชูเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมรางวัลราชชมภูลสรเสรีคุณ ด้านศิลปะ สาขาหัตถศิลป์ ประจำปี 2563

การสร้างปราสาทนักษัตริย์ของล้านนา

คติความเชื่อของชาวล้านนา สำหรับการสร้างปราสาทไสศพของชาวล้านนานั้นยังไม่สามารถสืบค้นได้ชัดเจนว่ามีมาตั้งแต่เมื่อไรและรูปร่างรูปทรงดั้งเดิมเป็นอย่างไร พบเพียงข้อมูลว่าการสร้างปราสาทไสศพล้านนาได้รับอิทธิพลจากเมืองเชียงตุง ในพิธีศพของเจ้าเจ็ดพันตู เมื่อสิ้นพระชนม์ได้สร้างปราสาทไสศพ เป็นสัตตพันธุราชมัยผ้าประดับแก้ว 15 ชั้น หน้าแว่น 4 หน้า มี 8 แห่ง ดอกแก้วพอกคำตัน 14 ชั้น ชั้นคว่ำชั้นหงายใส่ปิ่นแก้ว หน้าวัวติดทองคำเทวบุตรมี 4 องค์ รูปเทวบุตร 4 องค์ รูปเทวดา 4 องค์ นั่งคุกเข่าเหนือหัตถิลิขิตราชหงส์ 2 ตัว ตั้งเหนือราชรถประเพณี

อีกหลักฐานหนึ่งที่ปรากฏการสร้างปราสาทไสศพ คือบันทึกการจัดงานศพของพระนางวิสุทธิเทวี ในพงศาวดารโยนก เมื่อพระนางวิสุทธิเทวีผู้ครองนครพิงค์เชียงใหม่ถึงพิราลัย พระยาแสนหลวงแต่งการศพทำเป็นพิมานบุษบกตั้งบนนักษัตริย์ขนาดใหญ่รองด้วยล้อเลื่อน เชิญหีบศพขึ้นไว้ในบุษบกแล้วผูกด้วยช้างเจาะกำแพงเมืองเป็นทางลากปราสาทไปถึงทุ่งวัดโลก เพื่อฌาปนกิจถวายเพลิงเผาพร้อมปราสาททั้งรูปสัตว์และวิมานที่ทรงศพนั้น จึงเป็นธรรมเนียมในการปลงศพเจ้านายสืบมา

ภาพที่ 3 ปราสาทนักษัตริย์
ที่มา : ผู้วิจัย

จากข้อมูลในสิ่งหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 ปรากฏเรื่องราวในพิธีการทำศพเจ้านายและพระสงฆ์ แสดงให้เห็นว่าพิธีการส่งสการของเมืองเชียงแสนปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน ซึ่งมีอิทธิตอพิธีส่งสการตามคาบของล้านนาเป็นอย่างมาก พิธีศพของกษัตริย์ในล้านนาและพิธีศพของกษัตริย์เมืองเชียงแสนในอดีต มีขั้นตอนการปฏิบัติใกล้เคียงกันเป็นอย่างมาก พิธีการต่าง ๆ ได้สืบทอดมายังนครเชียงใหม่ ซึ่งปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึงการจัดพิธีศพของพระยาธรรมลังกา เจ้าครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 2 ทิวศต พ.ศ. 2365 อายุ 77 ปี เสวยเมืองได้ 7 ปี พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาโปรดเกล้าฯ ให้พนักงานจัดเครื่องไทยทานประกอบด้วย บาตรเหล็ก ผ้าไตร รองเท้า ร่ม ผ้ามหาบังสุกุล ฐูปเทียน และโกศทองคำ ฯลฯ มีการสร้างปราสาทไสศพทำปราสาท มี 7 ยอด สูง 9 วา 2 คอก นำศพขึ้นยังปราสาท ทำบุญแจกทาน มีมหรสพยิ่งใหญ่

7 วัน 7 คืน และชักลากปราสาทไปถวายพระเพลิงสังการ ในเล่มเดียวกันยังกล่าวถึงการจัดพิธีศพของเจ้าหลวงเศรษฐีคำพัน (พระยาคำฝั้น) ผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 3 ทิวศต พ.ศ. 2367 มีการสร้างปราสาทใส่ศพ อัญเชิญพระบรมศพลงนอนวิมานปราสาท เล่นมหรสพ ทำบุญแจกทานกันยิ่งใหญ่ และชักลากปราสาทออกไปสุสานถวายพระเพลิง จากตำนานดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พิธีสังการเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปทรงของปราสาทใส่ศพมิได้วางบนนกหัสติลิงค์อย่างที่ได้รับอิทธิพลมาจากเชียงแสน การสร้างปราสาทใส่ศพและพิธีศพของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่มีการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมตามอย่างราชสำนักสยาม ยังคงเหลือพิธีศพของพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ที่ยังคงสร้างปราสาทวางบนหลังนกหัสติลิงค์อย่างธรรมเนียมเดิมที่ได้ปฏิบัติกันมาจากเมืองเชียงแสน

ภาพที่ 4 ปราสาทนกหัสติลิงค์ สร้างโดยช่างสำนักวัดเกาะกลาง จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : ผู้วิจัย

วิวัฒนาการของปราสาทใส่ศพสันนิษฐานว่าคงพัฒนาจากวิถีดั้งเดิมของชาวล้านนาที่สร้างครอบเพื่อป้องกันศพ ผนวกเข้ากับพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ พัฒนารูปแบบพิธีกรรมที่ซับซ้อนตามฐานะลำดับชั้นของผู้ตาย การสร้างปราสาทใส่ศพจึงเริ่มจากสิ่งง่าย ๆ อย่างแนวครอบศพ พัฒนามาเป็นปราสาทหลังเปียง ปราสาทหลังก่าย ปราสาทมูจรินทร์ ปราสาทกาโจง จนพัฒนาเป็นปราสาทยอด ปราสาทเทินบนหลังสัตว์ในหิมพานต์ และปราสาทบนหลังนกหัสติลิงค์ ในปัจจุบันการสร้างปราสาทในพิธีสังการยังคงถือปฏิบัติในพิธีศพของบุคคลสำคัญชั้นสูง และพบมากในพิธีศพของพระมหาเถระ ซึ่งยังคงถือธรรมเนียมส่งสการตานคาบเผาศพตามประเพณีที่ได้สืบทอดกันมา⁶

⁶ พระครูสิริวิชโรภาสและคณะ, “ผาสาทล้านนา,” ใน อนุสรณ์พิธีพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ พระครูแก้ว สมมาจโร (แก้ว หนานชัย) 15 มกราคม 2554 (ลำพูน : ลำพูนมีเดีย, 2554), 17-19.

ผลการวิจัย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเรื่องดนตรีในพิธีเผาปราสาทนกหัสติลิงค์ สำนักวัดเกาะกลาง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตามธรรมเนียมของชาวล้านนา เมื่อพระมหาเถระมรณภาพลง คณะศิษยานุศิษย์จัดพิธีบำเพ็ญกุศลทางศาสนา (ตั้งศพ) สวดพระอภิธรรมเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายระยะหนึ่ง แล้วเก็บศพเพื่อรอฌาปนกิจ ในช่วงที่เก็บศพมีการเตรียมงานในพิธีสังสรรค์หรือพิธีฌาปนกิจ ตามความเชื่อของชาวล้านนา เมื่อพระมหาเถระมรณภาพจะมีการสร้างปราสาทบนนกหัสติลิงค์ถวายเป็นเครื่องบูชา ลักษณะของนกหัสติลิงค์จะมีหัวเป็นช้าง มีตัวเป็นหงส์ขนาดใหญ่ เมื่อสร้างปราสาทเสร็จก็จะมีพิธีสังสรรค์หรือพิธีเผาปราสาทนกหัสติลิงค์ ซึ่งสามารถสรุปขั้นตอนพิธีและดนตรีที่ใช้ได้ดังนี้

1. ปอยล้อ-แห่ปราสาท และเชิญศพขึ้นบนปราสาทนกหัสติลิงค์ “นอนไม้หรือนอนขอน”

ประเพณีปอยล้อจัดขึ้นเป็นการบำเพ็ญกุศลก่อนงานฌาปนกิจ ซึ่งจัดให้ทีมงานเฉลิมฉลอง ทำบุญถวายสังฆทาน ถวายภัตตาหารพระสงฆ์ เลี้ยงอาหารแจกทาน และมหรสพ การละเล่นต่าง ๆ ประมาณ 3-7 วัน สัญลักษณ์ของปอยล้อก็คือปราสาทหรือเมรุขนาดใหญ่ที่ถูกจัดสร้างขึ้นอย่างประณีตสวยงาม แต่เดิมปราสาทวางบนแม่ตะเข้ที่ทำด้วยท่อนซุงสำหรับใช้ชักลาก ปัจจุบันใช้ล้อเลื่อนหรือรถในการเคลื่อนแห่ปราสาทไปยังฌาปนสถาน เมื่อขบวนแห่ปราสาทมาถึงฌาปนสถานหรือลานพิธีที่ตั้งปราสาท จะมีการรวนรอบปราสาทที่ใช้เผา 3 รอบ และทำพิธีขอสมาแก่ศพ ก่อนจะเชิญขึ้นตั้งบนปราสาทที่ใช้เผา

ภาพที่ 5 เตรียมขบวนแห่ปราสาท
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 6 เชิญศพขึ้นบนปราสาทนทหัตถ์ลึงค์ “นอนไม้หรือนอนขอน”
ที่มา : ผู้วิจัย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเรื่องดนตรีในพิธีแห่ปราสาทนทหัตถ์ลึงค์ สำนักวัดเกาะกลาง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ วงดนตรีที่ใช้ในพิธีแห่ปราสาทและเชิญศพขึ้นบนปราสาทนทหัตถ์ลึงค์ “นอนไม้หรือนอนขอน” คือ “วงกลองจุม” วงกลองจุมมีลักษณะคล้ายขบวนกลองชนะ เป็นวงที่ใช้เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีและเครื่องเป่า มีกลองเป็นหลัก ประกอบด้วย กลองมอชิง ขนาดที่แขวนคอได้ ตั้งแต่ 4 ใบขึ้นไป ช้องโหม่ง 1-3 ใบ กังสดาล 1 ใบ และปี่แน

ภาพที่ 7 วงกลองจุม ใช้ในขบวนแห่ปราสาท
ที่มา : ผู้วิจัย

บทเพลงวงกลองจุมในพิธีแห่ปราสาทและเชิญศพขึ้นบนปราสาทนทหัตถ์ลึงค์ “นอนไม้หรือนอนขอน” ในช่วงพิธีต่าง ๆ ของสำนักวัดเกาะกลาง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่

ตารางที่ 1 บทเพลงวงกลองจุมในพิธีแห่ปราสาทและเชิญศพขึ้นบนปราสาทนทหัตถ์สังคีต
ที่มา : ผู้วิจัย

ลำดับ	ขั้นตอนพิธี	เพลงที่ใช้	ลักษณะเพลง
1	ก่อนเคลื่อนปราสาท	เพลงแห่ย่งหลวง (ปราสาทไหว)	ประเภทเพลงจังหวะช้า
2	เริ่มยกปราสาท	เพลงมอญยกศพ	ประเภทเพลงจังหวะช้า
3	เคลื่อนปราสาท	เพลงแห่ย่งหลวง (ปราสาทไหว) เพลงธรรณีกรรมแสง และเพลงที่มีทำนองเศร้า	ประเภทเพลงจังหวะช้า (ใช้เพลงพื้นเมืองล้านนาและ เพลงไทยเดิม)
4	ขบวนถึงฌาปนสถาน	เพลงแห่ย่งหลวง (ปราสาทไหว)	ประเภทเพลงจังหวะช้า
5	วนรอบปราสาทนทหัตถ์สังคีต 3 รอบ	เพลงแห่ย่งหลวง (ปราสาทไหว)	ประเภทเพลงจังหวะช้า
พิธีขอสมาแต่สร้อยสังขารพระเทพวิสุทธิคุณ (กุศล คนธวัช)			
6	ยกโลงศพเชิญขึ้นบนปราสาทนทหัตถ์สังคีต	เพลงมอญยกศพ	ประเภทเพลงจังหวะช้า
7	ตั้งโลงศพบนปราสาทนทหัตถ์สังคีตเรียบร้อย	เพลงแห่ย่งหลวง (ปราสาทไหว)	ประเภทเพลงจังหวะช้า

วงกลองจุม วงดนตรีพื้นเมืองล้านนาที่ใช้ในพิธีบอยล้อ-แห่ปราสาท และเชิญศพขึ้นบนปราสาทนทหัตถ์สังคีต “นอนไม้หรือนอนขอน” เป็นวงดนตรีที่ได้รับอิทธิพลมาจากวงปี่กลองเครื่องเกียรดิยศและวงดนตรีสำหรับแห่แบบพื้นเมืองล้านนา เครื่องดนตรีส่วนใหญ่ในวงกลองจุมมีน้ำหนักเบาสะดวกในการบรรเลงเดินขบวนแห่ บทเพลงที่ใช้ในวงกลองจุมของสำนักวัดเกาะกลาง เพลงหลัก คือ เพลงแห่ย่งหลวง (ปราสาทไหว) และสลับกับเพลงไทยของภาคกลาง เช่น เพลงมอญยกศพ เพลงธรรณีกรรมแสง เพลงลาวครวญ เพลงดาวทอง เป็นต้น เสียงของวงกลองจุมเป็นอาณัติสัญญาณในการเคลื่อนที่ของขบวนปราสาทใส่ศพ กลองทำหน้าที่ให้จังหวะการก้าวเท้าไปอย่างช้า ๆ เสียงของปี่แนดังอื้ออึงสร้างอารมณ์เศร้าสะเทือนใจ ขบวนพิธีเคลื่อนที่ไปตามจังหวะเพลงวงกลองจุมไปอย่างสงบพร้อมเพรียง ดังนั้น วงกลองจุมจึงมีบทบาทในพิธีแห่ปราสาทและเชิญศพขึ้นบนปราสาทนทหัตถ์สังคีต “นอนไม้หรือนอนขอน” เป็นอย่างมาก ทำให้พิธีสมบูรณ์และสร้างศรัทธาให้แก่ผู้ร่วมขบวน

2. พิธีเผาปราสาทนกหัสติลิงค์

ในวันฉมาปนกิจหรือวันเผาปราสาทนกหัสติลิงค์ มีขั้นตอนพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่ช่วงเช้า เริ่มตั้งแต่การทำบุญเลี้ยงพระ การแจกทาน พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา ถวายผ้าบังสุกุล การสวดอภิธรรม พิธีขอสมาแก๊ป ในช่วงค่ำเป็นพิธีเผาปราสาทนกหัสติลิงค์ โดยเริ่มตั้งแต่ดนตรีประกอบเป็นสัญญาณในการเริ่มพิธี พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา การสวดอภิธรรม สลับกับการแสดงมหรสพ การละเล่น สุดท้ายเป็นพิธีกล่าวขอสมาค่อศพและการฉมาปนกิจเผาปราสาทนกหัสติลิงค์

ภาพที่ 8 บรรยายภาพพิธีเผาปราสาทนกหัสติลิงค์
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 9 พิธีเผาปราสาทนกหัสติลิงค์
ที่มา : ผู้วิจัย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเรื่องดนตรีในพิธีเฒ่าปราสาทนทหัตถ์ลึงค์ สำนักวัดเกาะกลาง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ วงดนตรีหลักที่ใช้ในพิธีเฒ่าปราสาทนทหัตถ์ลึงค์ ได้แก่ วงปาดก้อง มี 2 ลักษณะ คือ วงปาดก้องรูปแบบดั้งเดิมและวงปาดก้องรวมมอญ ซึ่งพัฒนารูปแบบวงเพื่อใช้บรรเลงในงานอวมงคล ได้แบบอย่างจากวงปี่พาทย์มอญในภาคกลาง นำมาผสมกับเครื่องดนตรีพื้นล้านนา วิธีแนวทางการบรรเลงและบทเพลงเหมือนวงปาดก้องดั้งเดิม เครื่องดนตรีในวงปาดก้อง ประกอบด้วย เครื่องดำเนินทำนอง คือ แนน้อย ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก และฆ้องมอญวงใหญ่ ฆ้องมอญวงเล็ก เครื่องกำกับจังหวะ คือ ฉิ่ง สว่า (ฉาบ) โหม่ง กลองเต่งถึง กลองป่งโป่ง และเปิงมางคอก

ภาพที่ 10 วงปาดก้องเครื่องมอญ คณะก้องฟ้า สำนักวัดเกาะกลาง จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : ผู้วิจัย

บทเพลงของวงปาดก้อง ในพิธีเฒ่าปราสาทนทหัตถ์ลึงค์ในขั้นตอนต่าง ๆ และเพลงที่ใช้ประกอบมหรสพ ในพิธีเฒ่าปราสาทนทหัตถ์ลึงค์ สำนักวัดเกาะกลาง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่

**ตารางที่ 2 ขั้นตอนและบทเพลงที่ใช้ประกอบมหรสพในพิธีเฝ้าปราสาทนักษัตรลิงค์
ของสำนักวัดเกาะกลาง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : ผู้วิจัย**

ลำดับ	ขั้นตอนพิธี	เพลงที่ใช้	ลักษณะเพลง
1	ประกอบก่อนพิธีการ เริ่มเวลา 8.30 น.	เพลงปราสาทไหว เพลงแขกมอญ เพลงแขกมอญบางขุนพรหม เพลงมอญรำดาบ เพลงมอญช้างดาบ	เพลงจังหวะช้าและจังหวะกลาง ใช้เวลาบรรเลง 50 นาที
2	พิธีสงฆ์และสวดพระอภิธรรม ดนตรีหยุดบรรเลง		
3	ประกอบ ส่งพระลงหอนัน เวลา 10.30 น.	เพลงปราสาทไหว เพลงล่องแม่ปิง เพลงฤๅษีหลงถ้ำ เพลงพระลอเลื่อน	เพลงจังหวะช้าและจังหวะกลาง ใช้ เวลาบรรเลง 30 นาที
4	พระฉันเพล เวลา 11.00 น.	เพลงผัดคินน้ำมะพร้าว	เพลงจังหวะช้าและจังหวะกลาง ใช้เวลาบรรเลง 30 นาที
5	ผู้ร่วมงานพักรับประทานอาหารกลางวัน แจกทาน นักดนตรีหยุดพัก		
6	ประกอบช่วงบ่าย เวลา 13.00 น.	เพลงปราสาทไหว เพลงศิลาณี เพลงทริภุญชัย เพลงระบำสุโขทัย เพลงพื้นเมืองล้านนา	เพลงจังหวะช้าและจังหวะกลาง ใช้ เวลาบรรเลง 50 นาที
7	ถวายผ้าบังสุกุล และพิธีสงฆ์ นักดนตรีหยุดบรรเลง		
8	พิธีพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวิสุทธิคุณ (กุศล คนธวโร) เวลา 16.00 น.	เพลงพญาโคก	เพลงจังหวะช้า ใช้เวลาบรรเลง 5 นาที
9	พระสงฆ์และสาธุศิษย์ ขึ้นวางดอกไม้จันทน์	เพลงแขกมอญ เพลงแขกมอญบางขุนพรหม เพลงมอญรำดาบ เพลงมอญช้างดาบ	เพลงจังหวะช้า บรรเลงต่อเนื่อง จนกว่าผู้วางดอกไม้จันทน์หมด
10	เตรียมสถานที่ เตรียมงานช่วงค่ำ นักดนตรีหยุดพัก		

ลำดับ	ขั้นตอนพิธี	เพลงที่ใช้	ลักษณะเพลง
11	ประกอบ ก่อนเริ่มพิธีช่วงค่ำ เวลา 19.00 น.	เพลงผืนดงช่วง เพลงจังหวะเร็ว สนุกสนาน เพลงลูกทุ่ง เพลงลูกกรุง เพลงไทยสากล	เพลงจังหวะช้าและจังหวะกลาง ใช้ เวลาบรรเลง 50 นาที
12	ดนตรีบรรเลงประกอบการ แสดงมหรสพ ฟ้อนเทวดา	เพลงเมิ่งบุตร	เพลงจังหวะช้าและจังหวะเร็ว ใช้เวลาบรรเลง 10 นาที
13	พิธีสงฆ์พระเทศน์ พระสวดพระอภิธรรม และพิธีขอสมาศพ		
14	พิธีสังสรรค์ ประชุมเพลิง จุดบอกไฟลูกหนู (จุดไฟขนวน) จุดพลุ ตะไล ไฟพะเนียง และดอกไม้ไฟต่าง ๆ เวลา 21.00 น.	เพลงหย่งน้อย (เพลงปราสาทไหว เปลี่ยนเสียง) เพลงมวย	เพลงจังหวะช้าและจังหวะกลาง บรรเลงจนจุดพลุ ตะไล ไฟพะเนียง และดอกไม้ไฟต่าง ๆ หมดลง
15	ไฟติดลูกไหมส่วนบนของ ปราสาทนกหัสติลิงค์	เพลงมวยเร็ว	เพลงจังหวะเร็ว บรรเลงช่วงไฟลูกไหมติดส่วนบน ของปราสาทนกหัสติลิงค์
16	พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม ไปพร้อมกับดนตรีประกอบ	เพลงมวยเร็ว	เพลงจังหวะเร็ว บรรเลงช่วงไฟลูกไหมติดส่วนบน ของปราสาทนกหัสติลิงค์
17	ไฟไหมถึงตัวปราสาท นกหัสติลิงค์	เพลงหย่งน้อย (เพลงปราสาทไหว เปลี่ยนเสียง) เพลงจังหวะเร็ว สนุกสนาน เพลงเพลงลูกทุ่ง เพลงลูกกรุง เพลงไทยสากลที่คุ้นหู	เพลงจังหวะกลาง บรรเลงช่วงไฟลูกไหมติดตัว ของปราสาทนกหัสติลิงค์ จนหมดทั้งหลัง
18	เพลงส่งท้ายพิธีสังสรรค์ ตาน คาบเผาปราสาทนกหัสติลิงค์ เวลา 22. 15 น.	เพลงหย่งหลวง (เพลงปราสาทไหว)	เพลงจังหวะช้า เพลงสุดท้ายจบพิธี ส่งการตานคาบ เผาปราสาทนกหัสติลิงค์

วงปาดก้อง เป็นวงดนตรีประเภทปี่พาทย์ของล้านนา เป็นวงดนตรีหลักในการบรรเลงประกอบพิธีการ เผาปราสาทนกหัสติลิงค์ วงปาดก้องของสำนักวัดเกาะกลางได้พัฒนารูปแบบวงให้สวยงามตามสมัยนิยมและ เหมาะกับการใช้บรรเลงในงานอวมงคล โดยได้สร้างฆ้องวงรูปทรงคล้ายกับฆ้องมอญในภาคกลาง เขียนลาย ทองลวดลายแบบล้านนา นำมาผสมในวงปาดก้องของเดิม ทำให้มีความสวยงามอลังการมากขึ้น เป็นที่นิยม

แพร่หลายในจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้คณะดนตรีอื่น ๆ นำไปเป็นแบบอย่างในการปรับปรุงวงปาดก้องที่ใช้ในงานอวมงคล วงปาดก้องของสำนักวัดเกาะกลางทำหน้าที่ในพิธีการเผาปราสาทนทหัตถ์สังค 3 ประการด้วยกัน คือ 1) บรรเลงประกอบพิธี 2) บรรเลงสร้างบรรยากาศในงาน 3) ประกอบการแสดงมหรสพ เสียงของวงปาดก้องเป็นอาณัติสัญญาณว่าพิธีกำลังเริ่มขึ้น เสียงปาดก้องก้องดังสร้างบรรยากาศในพิธี สร้างศรัทธาให้แก่ผู้ร่วมพิธี ประกอบขั้นตอนในพิธีอย่างเหมาะสมลงตัวในบริบทของชาวล้านนา ความซ้ำเร็วของบทเพลงประกอบบรรยากาศของพิธีอย่างสมบูรณ์

ภาพที่ 11 ฟ้อนเทวดา มหรสพในพิธีเผาปราสาทนทหัตถ์สังค
ที่มา : ผู้วิจัย

บทเพลงของวงปาดก้อง สำนักวัดเกาะกลาง ที่ใช้ในพิธีการเผาปราสาทนทหัตถ์สังค แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ 1) เพลงเก่าของชาวล้านนา ได้แก่ เพลงปราสาทไหว เพลงผิมดกีนน้ำมะพร้าว เพลงล่องแม่ปิง เพลงฤๅษีหลงถ้ำ เพลงพระลอเลื่อน เพลงศิลาณี เพลงหริภุญชัย เพลงมวย เป็นต้น 2) เพลงไทยภาคกลาง ได้แก่ เพลงเพลงแขกมอญ เพลงแขกมอญบางขุนพรหม เพลงมอญรำดาบ เพลงมอญขว้างดาบ เพลงระบำสุโขทัย เพลงลาวเสียงเทียน เป็นต้น 3) เพลงประกอบการแสดงมหรสพและการละเล่น เช่น ฟ้อนเทวดา ฟ้อนเทียน ฟ้อนม่านมัยเชียงตา ฟ้อนโยคีถวายไฟ เป็นต้น 4) เพลงไทยสากลและเพลงลูกทุ่ง ได้แก่ เพลงท่าฉลอม เพลงน้ำตาลาไทร เพลงขวัญใจเจ้าทุย เพลงบัวตุมบัวบาน เป็นต้น จากรูปแบบของบทเพลงดังกล่าว จะเห็นได้ว่าวงปาดก้อง สำนักวัดเกาะกลาง มีการพัฒนาและการอนุรักษ์ควบคู่กันไป มีการใช้บทเพลงให้เข้ากับยุคสมัย ใช้เพลงเก่าของชาวล้านนาในช่วงพิธีการ ใช้เพลงไทยภาคกลางประกอบเพื่อสร้างอารมณ์บรรยากาศในช่วงพิธีการ ใช้เพลงสากลและเพลงลูกทุ่งในช่วงคั่นเวลาเพื่อจูงใจผู้ร่วมพิธีให้ได้ฟังเพลงที่คุ้นเคย สร้างความน่าสนใจให้แก่วงดนตรีปาดก้องมากขึ้น

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาเรื่องของดนตรีที่ใช้ในพิธีเฝ้าปราสาทนกหัสติลิงค์ สำนักวัดเกาะกลาง จังหวัดเชียงใหม่ สามารถแบ่งหน้าที่ของดนตรีในพิธี ดังนี้ 1) บรรเลงประกอบ 2) บรรเลงประกอบพิธี 3) บรรเลงเพื่อการฟัง 4) บรรเลงประกอบการแสดง พบว่าดนตรี 2 ประเภท คือ 1) วงกลองจุม เป็นวงดนตรีที่ใช้ในขบวนแห่ปราสาท บทเพลงที่สำคัญได้แก่ เพลงปราสาทไหว 2) วงปาดก้อง เป็นวงดนตรีหลักที่ใช้ในพิธีส่งสารตามคาบและประกอบการแสดง เพลงที่สำคัญได้แก่ เพลงปราสาทไหว เพลงมวย เพลงฝึมด และเพลงประกอบการแสดง ดนตรีมีส่วนช่วยให้พิธีกรรมมีความสมบูรณ์ เสียงของดนตรีเป็นดังอาณัติสัญญาณในพิธีและสร้างศรัทธาจากผู้ที่มีร่วมพิธี ดนตรีล้านนามีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เข้ากับประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ของสังคมล้านนาในปัจจุบัน ตรงตามแนวคิดทฤษฎีเรื่อง “ศิลปะกับบริบททางวัฒนธรรม” ของยศ สันตสมบัติ ว่า ดนตรีเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึก จากการสังสรรค์ความคิดของมนุษย์มีการพัฒนาความคิดและการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเรื่อยๆ แล้วรู้แล้ว ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมของล้านนาคือการยึดรูปแบบพิธีเฝ้าปราสาทนกหัสติลิงค์และรูปแบบดนตรีตามแนวทางของสำนักวัดเกาะกลาง จังหวัดเชียงใหม่ ยึดถือว่าขั้นตอนพิธีของสำนักวัดเกาะกลางมีความเหมาะสมกับยุคสมัย อนุรักษ์ศิลปะและสืบทอดภูมิปัญญาล้านนาไว้ครบถ้วน มีการจัดการพิธีอย่างเป็นระบบระเบียบ ทางด้านดนตรีมีการใช้บทเพลงของเก่าของล้านนาและบทเพลงใหม่ประเภทลูกทุ่งลูกกรุงปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้าถึงผู้ฟังในปัจจุบัน ตลอดจนสอดแทรกการเล่นล้านนาสลับพิธีกรรมทางศาสนาเป็นการอนุรักษ์การเล่นมิให้สูญหาย จึงทำให้รูปแบบพิธีเฝ้าปราสาทนกหัสติลิงค์ สำนักวัดเกาะกลาง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับความนิยมสูงสุด มีผู้ว่าจ้างจัดงานพิธีเฝ้าปราสาทนกหัสติลิงค์มากที่สุด นอกจากนี้เรื่องของดนตรีที่ใช้ในพิธีเฝ้าปราสาทนกหัสติลิงค์ สามารถอภิปรายเพิ่มเติมตามแนวคิดเรื่องคุณค่าของดนตรีในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. **คุณค่าต่อสังคม** พิธีเฝ้าปราสาทนกหัสติลิงค์ของล้านนา มีคุณค่าต่อสังคม ที่เห็นได้ชัดคือการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชนกับวัด เกิดความร่วมมือร่วมใจกันระหว่างพระสงฆ์และคณะสาธุศิษย์ ในการดำเนินงานฝ่ายต่าง ๆ นับตั้งแต่เริ่มงานจนเสร็จพิธี จุดมุ่งหมายสำคัญคือการจัดพิธีกรรมเพื่อแสดงความกตัญญูเชิดชูคุณูปการของผู้ที่เสียชีวิต จึงถือเป็นงานที่หลอมรวมจิตใจของคนในสังคม

2. **คุณค่าต่อการรักษาภูมิปัญญาล้านนา** พิธีเฝ้าปราสาทนกหัสติลิงค์ของล้านนา เป็นการรวบรวมงานศิลปะภูมิปัญญาของชาวล้านนาหลายแขนง ได้แก่ งานช่างทำปราสาท ช่างจัดดอกไม้ ช่างดอกไม้ไฟ ช่างหัตถศิลป์ การแต่งกาย อาหาร ดนตรี การละเล่น มหรสพต่าง ๆ ล้วนเป็นองค์ความรู้ของชาวล้านนาที่ได้สืบทอดมา ถือเป็นงานสืบสานภูมิปัญญาล้านนามิให้สูญหาย

3. **คุณค่าด้านหน้าที่ของดนตรี** ดนตรีเข้ามามีบทบาทในพิธีเฝ้าปราสาทนกหัสติลิงค์ของล้านนามีส่วนช่วยให้พิธีกรรมมีความสมบูรณ์ บทบาทหน้าที่สำคัญ คือ 1) การใช้ดนตรีประกอบพิธีกรรมในขั้นตอนต่าง ๆ ของพิธีส่งสารเฝ้าปราสาท 2) การใช้ดนตรีเพื่อการฟัง สร้างบรรยากาศและสร้างศรัทธาในพิธี 3) การใช้ดนตรีเพื่อประกอบการแสดง การละเล่นมหรสพในงาน นอกจากนี้ยังใช้ดนตรีเพื่อเป็นอาณัติสัญญาณบ่งบอกว่ากำลังมีกิจกรรมงานพิธีเกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

การศึกษาเรื่องของดนตรีที่ใช้พิธีเผาปราสาทนกหัสติลักษณ์ของล้านนา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้ ในการวิจัยครั้งนี้เป็นกรณีศึกษาเฉพาะ สำนักวัดเกาะกลาง จังหวัดเชียงใหม่ ยังมีพิธีเผาปราสาทนกหัสติลักษณ์ของที่อื่น ๆ และพิธีกรรมของชาวล้านนาซึ่งควรศึกษาวิจัยเพิ่มเติมต่อไป

บรรณานุกรม

- ธีรานันท์. การตายและพิธีการทำบุญศพ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2550.
- “ผาสาทล้านนา”. ใน อนุสรณ์พิธีพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ พระครูแก้ว สมมาจาโร (แก้ว หนานชัย) 15 มกราคม 2554, 17-19. ลำพูน : ลำพูนมีเดีย, 2554.
- พจี บำรุงสุข. “แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมดนตรี: กรณีศึกษาวัดเกาะกลาง ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.” ใน บทความนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติเรื่อง ล่องล้านนา: ภาษา วรรณคดี ประเพณีพิธีกรรม วัฒนธรรมดนตรี สุวิถีการท่องเที่ยว, 183-207. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2561.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.
- สงวน โชติสุขรัตน์. ประเพณีล้านนาไทยและพิธีกรรมต่าง ๆ. เชียงใหม่ : ประเทืองวิทยา, 2514.
- สนั่น ธรรมธิ. สารัตถะล้านนา. เชียงใหม่ : สุเทพการพิมพ์, 2550.